

بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان فریدونشهر

سید ابراهیم سجادی^{الف}، مهدی بخشینانی^{الف}، مسعود نکوخوا^ب، بهزاد ذوالفقاری^{الف*}

^{الف} گروه فارماکوتوزی، دانشکده داروسازی و مرکز تحقیقات علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان
^ب گروه زیست شناسی دانشگاه پیام نور واحد فریدونشهر

چکیده

سابقه و هدف: استفاده از گیاهان دارویی روش اصلی حفظ بهداشت و درمان در تمدن های باستانی بوده است. با تغییر شرایط اقتصادی و اجتماعی مصرف و بکارگیری این گیاهان رو به ضعف و فراموشی گذاشته است، لذا به منظور حفظ این دانش ضرورت دارد که فرهنگ شفاهی اتنوبوتانی گیاهان و وضعیت آن در مناطق مختلف بررسی شود؛ بنابراین تحقیق حاضر انجام گرفت.

مواد و روش‌ها: تحقیق به روش توصیفی انجام گرفته از شهرستان فریدونشهر در طی سالهای ۱۳۹۳-۹۴ گیاهان دارویی شناخته شده جمع آوری و به روش علمی شناسایی و نامگذاری گردید. با مراجعه به تعداد ۱۵ نفر که به عنوان طبیب محلی معروف بودند، اسامی محلی و کاربرد درمانی آنها در منطقه بررسی و ثبت گردید.

یافته‌ها: تعداد ۱۲۷ گیاه در منطقه فریدونشهر شناسایی و خصوصیات و بیشترین مصارف دارویی- درمانی آنها ثبت گردید و در مورد شانزده گیاه مطالعه تطبیقی انجام شد و کاربرد آنها در طب سنتی و محلی مقایسه گردید.

نتیجه گیری: بنظر می رسد که مطالعات اتنوبوتانی گیاهان برای دستیابی به گیاه درمانی منطقی ضروری بوده و ایران ظرفیت مناسبی برای توسعه این عرصه در پزشکی دارد.

کلیدواژه‌ها: فریدونشهر، طب سنتی، اتنوبوتانی، زبان گرجی.

تاریخ دریافت: دی ۹۴

تاریخ پذیرش: شهریور ۹۵

مقدمه:

دارند (۲). این در حالی است که تاخت و تازهای متعدد نیز نه تنها مردمان این سرزمین را آزرده ساخته بلکه به صورت متناوب منابع مکتوب را از دسترس خارج کرده اند (۳ و ۴). در چنین شرایطی فرهنگ شفاهی نقش بی بدیلی در انتقال سینه به سینه مفاهیم علمی و فرهنگی ایفا کرده اند که البته در عصر ارتباطات این عملکرد رو به ضعف نهاده و امکان از دست رفتن بخش زیادی از چنین منابعی در تمامی عرصه ها وجود دارد. این امر در زمینه دانش پزشکی و کاربرد سنتی و محلی گیاهان دارویی بیش از سایر عرصه ها احساس می گردد. این در حالی است که فلات داخلی ایران دارای بیش از ۸۰۰۰ گونه گیاهی بوده (۵) و مردمان مناطق مختلف آن با فرهنگ های متنوع برای بسیاری از این گیاهان کاربردهای درمانی متعدد و خاصی را قائل هستند (۶). لذا مطالعات اتنوبوتانی می تواند

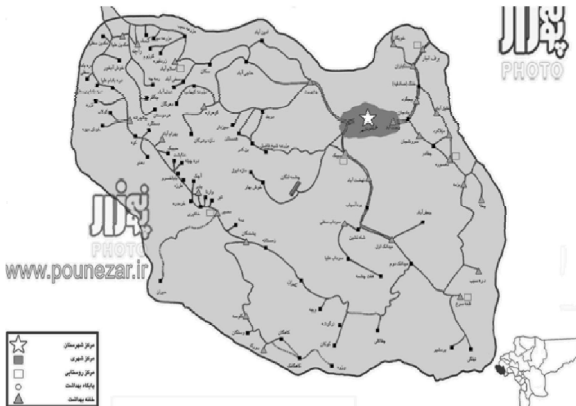
سرزمین ایران از هزاران سال پیش خاستگاه عظیم ترین و قدیمی ترین تمدن های باستان بوده است. سومری ها، بابلی ها، ایلامی ها و مادها پیش از هخامنشیان بنیان گذار تمدن بشری امروزی بوده اند. این در حالی است که تمدن های جیرفت و شهر سوخته هم با قدمتی ۵۰۰۰ ساله خود بخشی از تمدن کهن ایران زمین بوده اند. پر واضح است که چنین تمدنی در بخش اعظم خود به نظام بهداشتی- درمانی کار آمد نیازمند داشته است (۱).

دستورالعمل های حمورابی در خصوص پزشکان و یا دست نوشته های سفالی سومری و نگاه پیش گیرانه و سلامت محور اوستا و یا بیمارستان و دانشگاه جندی شاپور اهواز در زمان اخیرتر بنیاد های عمیق طب در تمدن ایرانی را بر دوش

می شود و حداکثر ارتفاع آن ۳۶۶۶ متر از سطح دریا است (بین ۲۳۰۰ تا ۳۶۰۰ متر) (۹).

ویژگیهای طبیعی

فریدونشهر منطقه ای است کوهستانی و ارتفاعات آن عبارت‌انداز: قله شاهون و کوه کلوسه و کوه کمران. کوهستانی ترین منطقه شهرستان ناحیه پشتکوه موگویی است و بعد ناحیه چناررود می باشد. آب وهوای فریدونشهر معتدل کوهستانی است. میانگین دمای سالیانه ۱۰-۱۲ درجه سانتیگراد و کمترین دمای ثبت شده (۲۷-) درجه سانتیگراد بوده است. پراکنندگی باران و برف در طول سال دست کم ۸ ماه و ذخیره برف آنها تا شروع بارندگی سال دیگر ادامه می‌یابد. رودخانه‌ها اغلب در بستری عمیق جریان یافته است که آب آنها به هدر می‌رود و معمولاً به مصرف کشاورزی نمی‌رسد. پوشش گیاهی این ناحیه از استپ و چمنزارهای کوهستانی است (۹).

ویژگیهای مردم شناسی

ترکیب جمعیتی شهرستان را پنج قوم: گرجی، لر، ترک، فارس و ارمنی تشکیل می‌دهند که هر کدام به زبان محلی و مادری خود صحبت می‌کنند. فریدونشهر بزرگ‌ترین شهر گرجی‌نشین ایران به شمار می‌رود. گرجی‌ها (به گرجی: ქართველები) (تلفظ: kartvelebi) یک گروه نژادی و ملت بومی قفقاز هستند. گرجی‌ها به زبان مادری خود زبان گرجی سخن می‌گویند که زبان رسمی کشور گرجستان بوده و با الفبای گرجی نوشته می‌شود که یکی از چهارده الفبای موجود در جهان می‌باشد (۱۰). به گواه تاریخ و اسناد موجود از گذشته و همچنین نقل قول‌های ریش‌سفیدان و کهنسالان

ضمن نشان دادن تنوع پوشش گیاهی مناطق، به جمع‌آوری، طبقه‌بندی و مستندسازی کاربرد بومی و منطقه‌ای گیاهان مذکور کمک نموده، راه‌گشا و راهنمای مطالعات گسترده‌تر برای محققان باشد. چنان‌که کشف بسیاری از داروهای مورد استفاده‌ی امروزی چون وین کریستین، وین بلاستین و... ریشه در مطالعات اتنوبوتانی داشته‌اند (۸ و ۷).

مطالعه حاضر بر آن است تا به بررسی فلوروسیستمیک و اتنوبوتانی شهرستان فریدونشهر پرداخته ضمن جمع‌آوری گیاهان آن منطقه، کاربردهای بومی و منطقه‌ای گیاهان مذکور را ضبط و ثبت نماید.

مواد و روش‌ها:

تحقیق در مرحله اول با مطالعه کتابخانه‌ای و در مرحله دوم به روش توصیفی انجام گرفت. با مراجعه به کتب طب سنتی و دارویی و جغرافیائی، به معرفی منطقه فریدونشهر اقدام و ویژگیهای طبیعی منطقه - ویژگیهای مردم‌شناسی تعیین گردید و در مرحله دوم به جمع‌آوری گیاهان دارویی مطرح و شناخته شده منطقه اقدام و مشخصات علمی، خانواده، اسم فارسی، اسم گرجی و کاربرد آنها به کمک ۱۵ نفر که بعنوان طبیبان محلی معروف بودند انجام گرفت و در نهایت یک مطالعه تطبیقی روی ۱۶ گیاه دارویی مناطق مختلف فریدونشهر گزارش گردید.

معرفی منطقه

فریدونشهر، مرکز شهرستان فریدونشهر، با پهنه‌ای حدود ۳ کیلومتر مربع، در غرب استان اصفهان، در ۳۲ درجه و ۵۶ دقیقه و ۱۵ ثانیه پهنای شمالی و ۵۰ درجه و ۷ دقیقه و ۱۵ ثانیه درازای شرقی نسبت به نیمروز گرینویچ و بلندی ۲ هزار و ۵۳۰ متر از سطح دریا قرار دارد. این شهرستان از شمال به شهرستان فریدن و استان لرستان، از شرق به شهرستان فریدن، از غرب به لرستان و از جنوب به استان چهارمحال و بختیاری محدود می‌باشد. این منطقه در بخش‌های داخلی رشته کوه‌های زاگرس واقع شده و اساساً یک منطقه کوهستانی شامل تعدادی زمین‌های کشاورزی، تپه‌های کوتاه و دشت‌های کوچک است. میزان بارندگی سالیانه آن به ۵۷۷ میلی‌متر بالغ

تحقیق است که به ۱۵ نفر از افراد کهنسال یا افراد مطلع نشان داده شد و اطلاعات مورد نظر با روش مصاحبه جمع آوری گردید. مصاحبه مزبور به زبان محلی گرجی صورت پذیرفت. تمام داده ها و اطلاعات جمع آوری و در نهایت در جدول شماره ۱ ثبت شد.

یافته ها:

در این مطالعه تعداد ۱۲۷ گیاه از ۶ روستای شهرستان فریدونشهر با اسامی "چغیورت" با ارتفاع ۲۶۰۰ متری، "سیبک" با ارتفاع ۲۵۳۰ متری، "نهضت آباد" با ارتفاع ۲۶۲۰ متری، "سرداب" با ارتفاع ۲۵۵۰ متری، "میدانک" با ارتفاع ۲۵۷۰ متری و "دربند" با ارتفاع ۲۶۳۰ متری از سطح دریا جمع آوری شد که متعلق به ۳۲ خانواده می باشد، که در این بین خانواده Compositae با ۲۰ گونه، خانواده Liliaceae با ۱۵ گونه، Umbelliferae با ۱۱ گونه، Papoilionaceae با ۱۰ گونه، Labiatae با ۱۰ گونه و Cruciferae با ۸ گونه دارای بیشترین سهم در این بین هستند که بر اساس اطلاعات به دست آمده گیاهان مذکور عمدتاً در درمان بیماری های پوستی و گوارشی توسط افراد بومی مورد استفاده قرار می گرفتند.

این منطقه، تاکنون هیچ قتلی در این شهر صورت نگرفته و این یک دستاورد بزرگ بوده که کمتر شهری از آن بهره مند است. همچنین در شهر فریدونشهر بر اساس گزارشات رسمی واصله از سوی مسئولان انتظامی، بیش از ۹۷ درصد احساس امنیت وجود دارد (۱۱).

بررسی میدانی

در ابتدا گیاهانی از ۶ روستای اطراف جمع آوری شد و کاملاً بین چندین کاغذ تحت فشار قرار داده شد که این کاغذها برای جلوگیری از کپک زدن هر ۱۲ ساعت تعویض می گردید. سپس گیاهان خشک شده روی صفحات A3 فیکس شدند.

گیاهان جمع آوری شده در تاریخ اواخر فروردین ماه تا اوایل آبان ماه می باشند که معمولاً این زمان به گفته ی افراد محلی و طبیب های محلی که با اسم شکسته بند معروفند بهترین زمان برای جمع آوری آنها می باشد زیرا در این زمان بیشترین قدرت (ماده موثره) درمانی را دارند.

یکی از مهمترین مراحل در انجام چنین تحقیقاتی، چگونگی دستیابی به اطلاعات و جمع آوری آن از افراد مطلع و کسانی که توانسته اند به مدت طولانی از این علم استفاده کنند، می باشد. در مطالعه حاضر هر بار یوم های گیاهان مورد

جدول شماره ۱: نام علمی، نام خانواده، نام فارسی، نام گرجی و کاربرد گیاهان

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۱	Acanthalimon Boiss.	Plumbaginaceae	کلاه میر حسن	اگلی	-
۲	Acanthophyllum crassifolium Boiss.	Caryophyllaceae	چوبک بیابانی	قیتل اگلی	تسکین درد، التیام نیش زنبور و حشرات
۳	Achillea L.	Compositae	بومادران	ملیس گودا	کاهش دهنده خونروی ماهیانه و کاهش درد، رفع کننده بواسیر
۴	Achillea wilhelmsii C. Koch	Compositae	بومادران	قیتل ملیس گودا	خلط آور
۵	Acroptilon repens (L.) DC	Compositae	تلخه گیجه	خوربلس گو	سمی
۶	Adonis aestivalis L.	Ranunculaceae	گل خروسک	مملی	تسکین درد
۷	Aethionema spp. R.Br.	Cruciferae	آتشین	دسنخیلی	-

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۸	<i>Agrimonia eupatoria</i> L.	Rosaceae	غافث	گگلی	درمان اسهال
۹	<i>Alcea aucheri</i> (Boiss.) Alef.	Malvaceae	ختمی جنوبی	دوختی	ملین و مسهل قوی
۱۰	<i>Allium Ampeloprasum</i> L. subsp Wendelbo	Liliaceae	تره کوهی	برسا	مصرف خوراکی
۱۱	<i>Allium hirtifolium</i> Boiss.	Liliaceae	موسیر	موسیر	مصرف خوراکی
۱۲	<i>Allium monophyllum</i> Vved.	Liliaceae	پیاز تک برگ	تقیل پوچه	-
۱۳	<i>Allium schoenoprasum</i> L.	Liliaceae	پیاز کوهی	بید موسیرا	مصرف خوراکی
۱۴	<i>Alopecurus arundinaceus</i> Poir.	Gramineae	دم روباهی رونده	تیوا	-
۱۵	<i>Alyssum dasycarpum</i> Steph. Ex Willd.	Cruciferae	قدومه میوه کرکی	گپیتربولی	-
۱۶	<i>Alyssum persicum</i> Boiss.	Cruciferae	قدومه اصفهانی	ازو	نرم کننده سینه، برطرف کننده سرفه
۱۷	<i>Anemone biflora</i> DC.	Ranunculaceae	آنمون	سیسوا	-
۱۸	<i>Anchusa italica</i> Retz.	Boraginaceae	گاو زبان	پوریس انس گلی	تسکین اعصاب و آرامش بخش
۱۹	<i>Anthemis</i> spp.L.	Compositae	بابونه	گلین نم سه	بابونه در استعمال خارجی روی پوست صورت برای حفاظت از پوست
۲۰	<i>Anthemis austro-iranica</i> Rech.f.,Aell. & Esfand.	Compositae	بابونه جنوبی	سکیل نمس	ضد عفونی کننده و التیام دهنده زخم
۲۱	<i>Arabis nova</i> Vill.	Cruciferae	رشاد گوشک دار	بیلدا	-
۲۲	<i>Astragalus cl eriosphaerus</i>	Papilionaceae	-	خورماسی	-
۲۳	<i>Astragalus susianus</i> Boiss.	Papilionaceae	-	سیتل ششه	-
۲۴	<i>Bellevalia tristis</i> Bornm.	Liliaceae	تمشکین راسوندی	بردس	پیاز به صورت خام استفاده میشود
۲۵	<i>Berberis integerrima</i> Bge.	Umbelliferae	زرشک زر افشانی	زرشک	درمان تب و عطش، مناسب برای زخم معده
۲۶	<i>Bidens bipinnata</i> L.	Compositae	دو دندان دو شانه ای	تگی	موثر بر قلب و عروق
۲۷	<i>Bromus</i> L.	Gramineae	جارو گندمی	تگیس حصیلی	-
۲۸	<i>Bunium cylindricum</i> (Boiss. & Hohen.) Drude	Umbelliferae	زیره استوانه ای	بور مندک	باد شکن، هضم کننده غذا
۲۹	<i>Cardaria Draba</i> (L.)Desv.	Cruciferae	ازمک	گزل قیتیلی	خاصیت مسهلی، علاج باد معده و روده

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۳۰	<i>Carthamus oxyacantha</i> M. B.	Compositae	گلرنگ زرد	بور آگلی	درمان ضعف ماهیچه، برطرف کننده خال پوستی و جوش غرور جوانی و کچلی
۳۱	<i>Centaurea</i> L.	Compositae	گل گندم	گوندولا	ادرار آور، درمان سرماخوردگی و رفع سرفه
۳۲	<i>Centaurea virgata</i> Lam.	Compositae	گل گندم بوته ای	خربلیس گلی	برای سرما خوردگی، رفع سرفه و بیماری‌های سینه استفاده می‌شود
۳۳	<i>Ceratocephalus falcata</i> (L.) Pers.	Ranunculaceae	گل آفتاب رو	بیدا	-
۳۴	<i>Chenopodium foliosum</i> (Moench) Aschers.	chenopodiaceae	سلمک توت گنجشکی	میندرول توتی	-
۳۵	<i>Cicer oxyodon</i> Boiss. & Hohen.	Papilionaceae	نخود تیز دندان	پوتا	-
۳۶	<i>Cicer spiroceras</i> Jaub. & Spach	Papilionaceae	نخود کوهی	میندرول نوخودو	-
۳۷	<i>Cichorium intybus</i> L.	Compositae	کاسنی	کاسنی	افزایش نیروی جنسی و افزایش حجم اسپرم در مردان
۳۸	<i>Cirsium bracteosum</i> DC.	Compositae	کنگر برگه دار	قانقال	مصرف خوراکی
۳۹	<i>Colchicum Kotschy</i> Boiss.	Liliaceae	گل حسرت سفید	زمتریس گلی	-
۴۰	<i>Conium maculatum</i> L.	Umbelliferae	شوکران کبیر	شوکران	بسیار سمی
۴۱	<i>Conringia perfoliata</i> (C. A. Mey.) Busch	Cruciferae	گوش خرگوش گری	بادنه	درمان ناراحتی های تنفسی مانند سرفه های مزمن
۴۲	<i>Convolvulus arvensis</i> L.	Convolvulaceae	پیچک صحرائی	اورتکلو	التیام زخم ها
۴۳	<i>Coronilla varia</i> L.	Papilionaceae	یونجه باغی	میندرول یونجه	ملین، مدر بول
۴۴	<i>Cousinia</i> spp. Cass.	Compositae	هزار خار	چاخری چخوری	-
۴۵	<i>Cousinia lasiopsis</i> Boiss.	Compositae	هزار خار یخچالی	اخنجلا	-
۴۶	<i>Cruciata taurica</i> (Pallas ex willd.) Ehrend.	Rubiaceae	صلیبی کوهستانی	اوسبی	-
۴۷	<i>Daphne mucronata</i> Royle	Thymelaeaceae	برگ بوئی زاگرسی	ژخردل	مانع منعقد شدن شیر می شود.
۴۸	<i>Descurainia sophia</i> (L.) Schur	Cruciferae	خاکشیر ایرانی	خاکشیر	ادرار آور، تب بر، التیام دهنده زخم

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۴۹	<i>Echinops macrophyllus</i> Boiss. & Hausskn.	Compositae	شکر تیغال کهگیلویه ای	کنگری	سرفه و تسکین اختلالات تنفسی
۵۰	<i>Echinops ritrodes</i> Bunge	Compositae	شکر تیغال غول آسا	عمرتیکه	برطرف کننده سرفه و نیز پائین آورنده تب
۵۱	<i>Eremopoa persica</i> (Trin.) Roshev. var. <i>songrica</i>	Gramineae		کری	
۵۲	<i>Eremurus spectabilis</i> M. B. subsp. <i>Regelii</i> (Vved.) Wendelbo	Liliaceae	سریش تماشائی تاشکندی	مخل قیتلی	کاربرد چاشنی در ماست
۵۳	<i>Eremurus spectabilis</i> M. B. subsp. <i>Subalbiflorus</i> (Vved.) Wendelbo	Liliaceae	سریش تماشائی سفید	سریش	کاربرد چاشنی در ماست
۵۴	<i>Eryngium Billardieri</i> F. Delaroche	Umbelliferae	زول	زولا	به عنوان پادزهر گیاهی در مارگزیدگی
۵۵	<i>Euphorbia decipiens</i> Boiss. & Buhse	Euphorbiaceae	فرفیون فریبنده	مگله زیانه	ملین قوی
۵۶	<i>Euphorbia helioscopia</i> L.	Euphorbiaceae	شیر سک، فرفیون	مخل زیانه	ملین قوی
۵۷	<i>Ferula gumosa</i> Boiss.	Umbelliferae	قاسنی، باریجه	قاسنی	جهت درمان بواسیر جهت تسکین درد پهلوی و کمر
۵۸	<i>Ferula ovina</i> (Boiss.) Boiss.	Umbelliferae	کما	-	قاعده آور خاصیت هضم کننده
۵۹	<i>Ferula persica</i> Willd. Var. <i>Latisecta</i>	Apiaceae	کمای ایرانی برگ پهن	کمه	دفع انگل بدن
۶۰	<i>Ferulago contracta</i> Boiss. & Hausskn.	Umbelliferae	چویل ستونی	جوریس گودی	به عنوان معطر کننده در ظرف محتوای روغن
۶۱	<i>Fibigia macrocarpa</i>	Cruciferae	-	اوسبا	-
۶۲	<i>Foeniculum vulgare</i> Miller.	Umbelliferae	رازبانه	سم نمسی	ضد نفخ، افزایش ترشح شیر مادر
۶۳	<i>Fritillaria imperialis</i> L.	Liliaceae	لاله واژگون	ققچو	سمی بوده و قابل خوردن نیست
۶۴	<i>Fritillaria Reuteri</i> Boiss.	Liliaceae	لاله واژگون حنائی	اکسی	-
۶۵	<i>Fumaria parviflora</i> L.	Fumariaceae	شاه تره گل ریز	شتره	اشتها آور، ضد جوش
۶۶	<i>Gagea lutea</i> (L.) Ker-Gawl.	Liliaceae	نجم طلائی	گدخیلی	-
۶۷	<i>Geranium kotschy</i> Boiss.	Geraniaceae	سوزن چوپان شیرازی	سونه بنه	-
۶۸	<i>Geranium tuberosum</i> L.	Geraniaceae	سوزن چوپان غده دار	بی برتی	-
۶۹	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L. var. <i>glabra</i>	Papilionaceae	شیرین بیان	زیردقیبلو	در درمان زخمهای دهان و دستگاه گوارشی مفید است. شیرین بیان همچنین مدر و ملین است

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۷۰	<i>Grammosciadium platycarpum</i> Boiss. & Hausskn.	Umbelliferae	شوید کوهی	پیاله	تخم شوید را می‌توان برای ناخوشی معده و ضد گاز معده بکار برد.
۷۱	<i>Heliotropium Aucheri</i> DC. Subsp. Aucheri	Boraginaceae	آفتاب پرست بیابانی	دتیس گودی	رفع زگیل
۷۲	<i>Hypocymum pendulum</i> L.	Papaveraceae	زرده شاه تره	ولدوری	-
۷۳	<i>Hypericum perforatum</i> L.	Hypericaceae	گل راعی	میندرول مشاکی	-
۷۴	<i>Hypericum scabrum</i> L.	Hypericaceae	گل راعی دیهمی	مگری	شادی آور
۷۵	<i>Iris acutiloba</i> C.A.Mey.	Iridaceae	زنبق سفید	گپیتربولی	-
۷۶	<i>Ixiolirion tataricum</i> (Pall.) Herb.	Amoryllidaceae	خیارک	میندرول گیدری	تب بر
۷۷	<i>Kelussia odoratissima</i> Mozaff	Apiaceae	کرفس کوهی	کلوزو	مصرف خوراکی
۷۸	<i>Kochia scoparia</i> (L.) Schrad.	Chenopodiaceae	جاروی قزوینی	خمیلی	-
۷۹	<i>Lathyrus inconspicuus</i> L.	Papilionaceae	خلر راست	تیو تسلا	-
۸۰	<i>Leontice Leontopetalum</i> L. subsp. <i>Leontopetalum</i>	Podophyllaceae	ترب شیر، چشم شیر	-	-
۸۱	<i>Levisticum officinale</i> Koch	Umbelliferae	انجدان	ویریس کلوزو	ریشه انجدان معده را تقویت می‌کند و هضم کننده غذاست
۸۲	<i>Linaria pyramidata</i> (Lam.) Spreng.	Scrophulariaceae	کتانی هرمی	قبتل گلی	ملین و ادرار آور
۸۳	<i>Linum album</i> Ky ex Boiss.	Linacea	کتان سفید	بوردکلو	تهیه روغن
۸۴	<i>Lotus corniculatus</i> L.	Papilionaceae	آهوماش زرد	میندرول اگلی	درمان جوش
۸۵	<i>Malva sylvestris</i> L.	Malvaceae	پنیرک قرمز	چیتیس کوکوبا	در درمان سرماخوردگی موثر است
۸۶	<i>Matricaria aurea</i> (Loefl.) Schulta-Bip.	Compositae	بابونه اروپائی زرد	نم سه	نرم کننده پوست
۸۷	<i>Mentha longifolia</i> (L.) Huds.	Labiatae	پونه	بیدنا	کاهش نفخ معده، چاشنی غذا
۸۸	<i>Merendera soboliferum</i>	Liliaceae	-	زاپخولی	-
۸۹	<i>Onopordon heteracanthum</i> C. A. Mey.	Compositae	خار پنبه ناجور خار	توگرزه	درمان کچلی و دردهای پوستی
۹۰	<i>Onosma bulbotrichum</i> DC.	Boraginaceae	زنگوله ای تیغالی	سوا	از برگ به عنوان مسهل، از ریشه برای از بین بردن جوش های صورت
۹۱	<i>Onosma demawendicum</i> H. Riedl	Boraginaceae	زنگوله ای دماوندی	قبتل بیدنا	التیام زخم

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۹۲	<i>Orchis latifolia</i> L.	Orchidaceae	ارکیده	دقیل گلی	-
۹۳	<i>Phlomis Olivieri</i> Benth.	Labiatae	گوش بره	چلمه	-
۹۴	<i>Plantago major</i> L.	Polygonaceae	بارهنگ	برهنگ	و برطرف کننده سرفه و خارش های گلو
۹۵	<i>Poa bulbosa</i> L.	Gramineae	چمن پیازک دار	شو خوربلی	-
۹۶	<i>Prangos crossoptera</i> Herrmstadt & Heyn	Apiaceae	جاشیر زاگرسی	چشیر	برای درمان دندان درد
۹۷	<i>Ranunculus aquatilis</i> L.	Ranunculaceae	آلاله	سخلیس شویدی	درمان ناراحتی های پوست، جرب و جوش
۹۸	<i>Ranunculus arvensis</i> L.	Ranunculaceae	آلاله	-	-
۹۹	<i>Ranunculus oxypetala</i> Willd.	Ranunculaceae	آلاله دانه تیز	جالیکا	برای درمان بیماری های پوستی
۱۰۰	<i>Rheum persicum</i> Los.	Polygonaceae	ریواس دنانی	زولا	جهت هضم غذا، مصرف خوراکی
۱۰۱	<i>Rosa foetida</i> Herrm.	Rosaceae	نسترن زرد	اسگیلی	مصرف خوراکی
۱۰۲	<i>Rubia albicaulis</i> Boiss.	Rubiaceae	روناس اصفهانی	سمیند مشگی	اشتها آور، افزایش ترشح شیر، از بین برنده تورم
۱۰۳	<i>Rumex ponticus</i> E.H.L. Krause	Polygonaceae	ترشک بختیاری	خولو	مصرف خوراکی، درمان تاول های ناشی از گزش حیوانات سمی
۱۰۴	<i>Salvia hydrangea</i> DC.	Labiatae	مریم گلی تماشایی	سنوری	ضد نفخ و تسکین
۱۰۵	<i>Salvia nemorosa</i> L.	Labiatae	مریم گلی مزرعه روی	اگلینی	-
۱۰۶	<i>Sanguisorba minor</i> Scop.	Rosaceae	توت روباهی	بیدا خه	درمان بواسیر
۱۰۷	<i>Scariola orientalis</i> (Boiss.) Sojak	Compositae	گاو چاق کن	سوسخی	مدر، آرام بخش
۱۰۸	<i>Scutellaria</i> spp.L.	Labiatae	قاشقک	اگلین اورسی	کاهش التهاب
۱۰۹	<i>Sideritis comosa</i> L.	Labiatae	-	بشندی	-
۱۱۰	<i>Sideritis Montana</i> L.	Labiatae	-	بید چلما	-
۱۱۱	<i>Silene erysimifolia</i> Stapf	Caryophyllaceae	سیلین یالفانی	-	-
۱۱۲	<i>Sophra alopecuroides</i> L.	Papilionaceae	تلخ بیان	بور سره	ضد عفونی کننده
۱۱۳	<i>Stachys kurdica</i> Boiss.& Hehen.	Labiatae	سنبله کردی	گورگلی	-
۱۱۴	<i>Stachys lavandulifolia</i> Vahl	Labiatae	چای کوهی	میندرول چایی	آرامش بخش
۱۱۵	<i>Stipa holeacreriana</i>	Gramineae	استپی	سخ نی	-
۱۱۶	<i>Thymus</i> spp.L.	Labiatae	آویشن	اورسی	ضد نفخ و دل درد

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۱۱۷	<i>Tragopogon bupthalmoides</i> (DC.) Boiss.	Compositae	شنگ ایرانی ، شنگ چشم گاوی	پم پره	آب ریشه خام شنگ زگیل را از بین می‌برد.
۱۱۸	<i>Trichodesma</i> R. Br.	Boraginaceae	فانوس آبی	زورا	-
۱۱۹	<i>Tulipa biflora</i> Pall.	Liliaceae	لاله هفت رنگ	اکس سمی	-
۱۲۰	<i>Tulipa stylosa</i> Stapf	Liliaceae	لاله آتشین	کوئیس سخرو	-
۱۲۱	<i>Turgenia latifolia</i> (L.) Hoffm.	Umbelliferae	گیس چسبک	بیرگا	-
۱۲۲	<i>Vaccaria grandiflora</i> (Fisch. Ex De.) Jaub. & Spach	Caryophyllaceae	صابونک	-	-
۱۲۳	<i>Vaccaria oxydonta</i> Boiss.	Caryophyllaceae	صابونک دندانه زرد	ویریس گودی	-
۱۲۴	<i>Varthemia persica</i> DC	Compositae	عطر سنگ	بتقره	تقویت دستگاه هضم
۱۲۵	<i>Veronica biloba</i> Schreb.	Scrophulariaceae	سیزاب دولوبه	تترس گلی	درمان سردرد، آرام بخش
۱۲۶	<i>Vicia variabilis</i> Freyn & Sint.	Papilionaceae	ماشک گوناگون	مشاکی	-
۱۲۷	<i>Zingiber trichopoda</i> (Boiss.)	Gramineae	موئین چمن	نپه	-

بحث و نتیجه گیری:

اختصاص دادند (۱۳). که این امر نشانه تنوع خوب پوشش گیاهی منطقه فریدونشهر و شرایط مساعد ویژه رویش گونه های مذکور می باشد.

مقایسه کاربرد های گیاهان دارویی در منطقه فریدونشهر حاکی از آن است که بیشترین مصرف دارویی برای درمان بیماری های گوارشی با فراوانی ۲۲ گیاه و سپس درمان بیماری های پوستی با ۲۰ گیاه و درمان سرماخوردگی با ۱۲ گیاه است. کاربرد گیاهان در این منطقه در برخی از موارد با کاربرد مرسوم و گزارش شده در سایر مناطق ایران و یا منابع طب سنتی متفاوت است که در جدول شماره ۲ آورده شده است.

در این مطالعه گیاهان جمع آوری شده متعلق به ۳۲ خانواده می باشد، که در این بین خانواده Compositae با ۲۰ گونه ، خانواده Liliaceae با ۱۵ گونه و Umbelliferae با ۱۱ گونه دارای بیشترین سهم هستند. در مطالعات مشابه در شهر بابل ۹۹ گونه گیاهی جمع آوری شد که متعلق به ۶۶ خانواده بودند که در این بین خانواده های Rosaceae, Asteraceae و Lamiaceae بیشترین سهم را دارا بودند (۱۲). همچنین در تحقیقی دیگر در استان کهگیلویه و بویر احمد تعداد ۷۰ گونه گیاهی جمع آوری شد که در این بین خانواده Labiatae با ۱۱ و Umbelliferae با ۹ گونه گیاهی بیشترین سهم را به خود

جدول شماره ۲: مقایسه کاربرد گیاهان دارویی در منطقه فریدونشهر با سایر مناطق

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد در منطقه فریدونشهر	کاربرد در سایر مناطق یا منابع طب سنتی
۱	<i>Achillea wilhelmsii</i> C. Koch	Compositae	بومادران	قیتل ملیس گودا	خلط آور	ضد عفونی کننده و آرامبخش درد معده (۲۱)

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد در منطقه فریدونشهر	کاربرد در سایر مناطق یا منابع طب سنتی
۲	<i>Alcea aucheri</i> (Boiss.) Alef.	Malvaceae	ختمی جنوبی	دوختی	ملین و مسهل قوی	کاهش دهنده ریزش مو (۱۴)
۳	<i>Anthemis austro-iranica</i> Rech.f., Aell. & Esfand.	Compositae	بابونه جنوبی	سکپل نمس	ضد عفونی کننده و التیام دهنده زخم	کاهش دهنده درد های قاعدگی (۱۴)
۴	<i>Berberis integerrima</i> Bge.	Umbelliferae	زرشک زر افشانی	زرشک	درمان تب و عطش، مناسب برای زخم معده	پایین آورنده قند خون (۱۵)
۵	<i>Cichorium intybus</i> L.	Compositae	کاسنی	کاسنی	افزایش نیروی جنسی و افزایش حجم اسپرم در مردان	درد مفاصل و درد معده (۱۶)
۶	<i>Daphne mucronata</i> Royle	Thymelaeaceae	برگ بوئی زاگرسی	ژخردل	مانع منعقد شدن شیر می شود.	ضد کوفتگی و خون مردگی (۱۳)
۷	<i>Eryngium Billardieri</i> F. Delaroché	Umbelliferae	زول	زولا	به عنوان پادزهر گیاهی در مارگزیدگی	تقویت بدن و ضد بیوست (۱۳)
۸	<i>Euphorbia helioscopia</i> L.	Euphorbiaceae	شیر سک، فرفیون	مخل زیانه	ملین قوی	ضد زگیل (۱۴)
۹	<i>Ferula gumosa</i> Boiss.	Umbelliferae	قاسنی، باریجه	قاسنی	جهت درمان بواسیر جهت تسکین درد پهلوی و کمر	اشتها آور و ضد آلرژی (۱۵)
۱۰	<i>Ferula persica</i> Willd. Var. <i>Latisecta</i>	Apiaceae	کمای ایرانی برگ پهن	کمه	دفع انگل بدن	ملین و ضد سرفه (۱۷)
۱۱	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L. var. <i>glabra</i>	Papilionaceae	شیرین بیان	زبردقیلیو	در درمان زخمهای دهان و دستگاه گوارشی مفید است. شیرین بیان همچنین مدر و ملین است	خلط آور و افزایشده فشار خون (۲۱)
۱۲	<i>Ixiolirion tataricum</i> (Pall.) Herb.	Amoryllidaceae	خیارک	میندرول گیدری	تب بر	درمان سر درد و تقویت اعصاب (۱۸)
۱۳	<i>Malva sylvestris</i> L.	Malvaceae	پنیرک قرمز	چیتیس کوکویا	در درمان سرماخوردگی موثر است	ملین و درمان ضخم معده (۱۵)
۱۴	<i>Mentha longifolia</i> (L.) Huds.	Labiatae	پونه	بیدنا	کاهش نفخ معده، چاشنی غذا	ضد گرما زدگی (۱۴)
۱۵	<i>Stachys lavandulifolia</i> Vahl	Labiatae	چای کوهی	میندرول چایی	آرامش بخش	درمان سرما خوردگی و قولنج (۱۵)
۱۶	<i>Thymus</i> spp.L.	Labiatae	آویشن	اورسی	ضد نفخ و دل درد	ضد سرفه (۱۶)

زیستن هزاران ساله در فلات ایران (۱۹ و ۲۰) و زنگ هشدار است که اگر این تجارب به صورت مستند و مکتوب جمع آوری نگردد به راحتی در طوفان عصر انفجار اطلاعات و رسانه به فراموشی سپرده گردد.

کاربردهای متنوع و خاص برای این گیاهان می تواند فتح باب جدیدی در بررسی های فارماکولوژیک و بالینی گیاهان مزبور باشد و تاکید دیگری بر اهمیت ثبت و ضبط اطلاعات مردمان مناطق مختلف ایران که گنجینه ای است از تجارب

References:

- ۱ . الگود، سیریل: تاریخ پزشکی ایران و سرزمین خلافت شرق. ترجمه فرقانی، باهر. انتشارات امیر کبیر، تهران، ۱۳۸۶.
2. Pourahmad J. History of Medical Sciences in Iran. *Iranian J Pharma Res* 2008; 7 (2): 93-99..
- ۳ . زرین کوب، عبدالحسین: دو قرن سکوت. انتشارات سخن، تهران، ۱۳۷۸.
- ۴ . نجم آبادی، محمود: تاریخ طب در ایران پس از اسلام. ج ۲، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۶۶.
5. Ghahreman A, Attar F. Biodiversity of plant species in Iran. Vol 1. Tehran: Tehran University Publications., 1379.
6. Ahvazi M, Khalighi-Sigaroodi F, Charkhchiyan MM, Mojab F, Mozaffarian VA., Zakeri H. Introduction of medicinal plants species with the most traditional usage in Alamut region. *Iran J Pharm Res*. 2012; 11(1):185-194.
7. Moudi M, Go R, Yien CY, Nazre M. Vinca Alkaloids. *Int J Prev Med*. 2013; 4(11):1231–1235.
8. Himes RH, Kersey RN, Heller-Bettinger I, Samson FE. Action of the vinca alkaloids vincristine, vinblastine and desacetyl vinblastine amide on microtubules in vitro. *Cancer Res* 1976; 36(10): 3798-3802.
- ۹ . شفق، سیروس: جغرافیای اصفهان، انتشارات دانشگاه اصفهان، اصفهان، ص ۴۳۰، ۱۳۵۳.
- ۱۰ . گوگونانی، سعید؛ آخوره علیا خلف، قهستان: پیشینه تاریخی، جغرافیایی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی فریدونشهر تا انقلاب اسلامی. سعید گوگونانی، تهران، صص: ۲۰-۴۰، ۱۳۹۳.
11. Fars news agency [Internet]. [cited 2015 April 24]. Avalibale from: <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13940131000009>
- ۱۲ . ذوالفقاری، بهزاد؛ صدقی، مسعود؛ تیری، ایمان؛ یوسفعلی تبار، مقداد. جمع آوری، شناسایی و بررسی مصارف سنتی منتخبی از گیاهان شهر بابل. *مجله طب سنتی اسلام و ایران*: ۱۳۹۱، سال سوم، شماره اول، صص: ۱۲۴-۱۱۳.
- ۱۳ . فیروزه، محمد رحیم؛ حشمتی، غلامعلی؛ بارانی، حسین. جمع آوری و بررسی اتنوبوتانی منتخبی از گیاهان استان کهگیلویه و بویر احمد، *مجله طب سنتی اسلام و ایران*: ۱۳۹۳ سال پنجم، شماره دوم، صص: ۱۳۹-۱۳۱.
14. Dolatkhahi M, Dolatkhahi A, Bagher Nejad J. Ethnobotanical study of medicinal plants used in Arjan – Parishan protected area in Fars Province of Iran. *Avicenna J Phytomed* 2014; 4(6): 402-412.
15. Amiri MS, Joharchi MR. Ethnobotanical investigation of traditional medicinal plants commercialized in the markets of Mashhad, Iran. *Avicenna J Phytomed* 2013; 3(3):254-271.
16. Mardaninejad Sh, Janghorban M, Vazirpour M. Collection and identification of medicinal plants used by the indigenous people of Mobarakeh (Isfahan), southwestern Iran. *J Herbal Drugs* 2013; 4(1):23-32.
- ۱۷ . شریفی فر، فریبا؛ محرم خانی، محمدرضا؛ معطر، فریبر؛ باباخانلو، پرویز؛ خدای مجتبی: مطالعه اتنوبوتانی برخی از گیاهان دارویی ناحیه کوه چوپار استان کرمان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمان*: ۱۳۹۲، دوره بیست و یکم، شماره ۱، صص: ۳۷-۵۱.
- ۱۸ . دولتخواهی، مهدی؛ نبی پور، ایرج: بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی حوزه آبریز شمال شرقی خلیج فارس. *فصلنامه گیاهان دارویی*: ۱۳۹۳، دوره دوم، شماره مسلسل پنجاهم، صص: ۱۴۳-۱۲۹.
19. Qureshi R و Ghufuran M, Gilani S, Sultana K, Ashraf M. Ethnobotanical studies of selected medicinal plants of Sudhan Gali and Ganga chotti hills, district bagh, Azad Kashmir. *Pak J Bot* 2007; 39(7): 2275-2283.
20. Muhammad H, Sumera Khan A, Ajab M. Ethnopharmacology, indigenous collection and preservation techniques of some frequently used Medicinal plants of utror and gabral, district swat, Pakistan. *Afr J Trad CAM* 2006; 3(2):57-73.

۲۱ . مهربانی، میترا؛ مهدوی میمند، زهرا؛ میرتاج الدینی، منصور: بررسی و جمع آوری منتخبی از گیاهان شهرستان بافت (استان کرمان) و بررسی مصارف سنتی آن. مجله طب سنتی اسلام و ایران: ۱۳۹۲، سال چهارم، شماره سوم، صص ۲۸۵-۲۷۵.